

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Päihdepoliklinikan asiakkaiden asunnottomuus

Marika Mikkola

Käytäntötutkimus

Sosiaalityö

Valtiotieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Tammikuu 2020

Tiedekunta - Fakultet - Faculty
Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos - Institution - Department
Sosiaalityö

Tekijä – Författare Author
Marika Mikkola

Työn nimi - Arbetets titel - Title
Päihdepoliklinikan asiakkaiden asunnottomuus

Oppiaine - Läroämne - Subject
Sosiaalityö

Työn laji - Arbetets art - Level
Käytäntötutkimus

Aika - Datum - Month and year
Tammikuu 2020

Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages
16s + lähteet + liitteet

Tiivistelmä - Referat - Abstract

Tämä käytäntötutkimus käsittelee Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden asunnottomuutta tutkimalla asumistilanteiden näyttäytymistä tietojärjestelmässä sekä sosiaalityön asiakkuuksissa. Tutkimus on tehty osana päihdepoliklinikoiden sosiaalityön kehittämistä ja sillä tuetaan sosiaalityöntekijöitä ottamaan asunnottomuuden ja epävarmojen asumistilanteiden tarkastelu tiiviiksi osaksi oman työn tietoisia käytäntöjä. Aikuissosiaalityö integroitiin osaksi Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoita vuosien 2018–2019 aikana ja sen myötä aikuissosiaalityössä on enemmän resursseja kiinnittää huomiota päihdepoliklinikoiden asiakkaiden asunnottomuuteen ja edistää ilmiön tunnistamista sekä siihen vaikuttamista.

Tutkimusaineistona käytettiin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden TerveysEffic -tietojärjestelmään tilastoituja asumisen hyvinvointi-indikaattiotietoja (n 1204) sekä päihdepoliklinikoiden sosiaalityöntekijöiltä kyselylomakkeella kerättyjä tietoja heidän kohtaamiensa asiakkaiden asumistilanteesta (n 92). Analyysimenetelmänä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineistosta etsittiin erittelyn ja vertailun keinoin otoksien välisiä merkityssuhteita, sekä verrattiin aineistoa aiempiin tutkimustuloksiin. Analyysissä tarkasteltiin myös päihdepoliklinikan asiakkaiden asumistilanteiden suhdetta kansainväliseen asunnottomuuden ETHOS-luokitukseen.

Analyysin perusteella päihdepoliklinikan sosiaalityön asiakkuuteen ohjautuvat todennäköisemmin jo nyt ne, joilla on asumisen haasteita. Aiempien tutkimusten mukaan vakaan asumisen tiedetään olevan yksi olennainen tekijä päihderiippuvuudesta toipumisessa ja asunnottomat asiakkaat putoavat helposti eri palveluiden väliin. Päihdepalveluilla on keskeinen rooli asunnottomien asiakkaiden tavoittamisessa, ja asiakaskunta hyötyy integroiduista palveluista. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät tunnistavat asiakkaiden asumistilanteet ja niihin liittyviä asunnottomuuden riskitekijöitä huomattavasti tilastoja ja ETHOS luokitusta tarkemmin. Päihdepoliklinikan sosiaalityön resursseilla ei ole kuitenkaan mahdollista vastata kuin pieneen osaan asunnottomien tai asunnottomuusuhan alaisten asiakkaiden palveluntarpeista, jolloin integroidun sosiaalityön resurssia tulisi kohdentaa enemmän rakenteellisen asumissosiaalisen työn kehittämiseen. Tutkimus tuo esille myös päihdepoliklinikan tilastoinnin haasteita ja nostaa esille tarvetta kehittää reaaliaikaisen tilastoinnin toteutumista.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Asunnottomuus, hyvinvointi-indikaatio, sosiaalityö, päihdepoliklinikka

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALITYÖ JA ASUNNOTTOMUUS HYVINVOINNIN RISKITEKIJÄNÄ.....	3
2.1 Helsingin kaupungin päihdepoliikklinikoiden sosiaalityö.....	3
2.2 Asunnottomuus hyvinvointi-indikaattorina	4
3 TUTKIMUSASETELMA.....	6
3.1 Tutkimuskysymys ja aineisto	6
3.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät	6
3.3 Käytäntötutkimuksen luonne	7
3.4 Tutkimusetiikka	8
4 PÄIHDEPOLIKLINIKOIDEN ASIAKKAIDEN ASUMISTILANTEET	10
4.1 Asumistietojen jakautuminen	10
4.2 Asumistilanteiden tietojen tulkinta.....	12
4.3 Asumisen epävarmuus sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana	13
5 POHDINTA	15
LÄHTEET.....	17
LIITE 1.....	19
Taulukko 1: Päihdepoliikklinikan asiakkaiden asumistilanteiden prosentuaalinen jakautuminen eri otoksissa.....	10

1 JOHDANTO

Tässä käytäntötutkimuksessa käsittelen Helsingin kaupungin päihdepoliikklinikoiden asiakkaiden asunnottomuutta tarkastelemalla asumistilanteiden näyttäytymistä tietojärjestelmässä sekä sosiaalityön asiakkuuksissa. Tutkimus on toteutettu Helsingin yliopiston sosiaalityön maisteriohjelman käytäntötutkimus -opintojaksolla. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä päihdepoliikklinikan asiakaskunnan asunnottomuudesta ja edistää ilmiön tunnistamista sekä siihen vaikuttamista.

Vuosien 2019-2023 hallitusohjelmassa on asetettu asuntopoliittiseksi tavoitteeksi poistaa asunnottomuus kahdessa vaalikaudessa vuoteen 2027 mennessä. Kahdeksan vuoden asuntopoliittista kehittämisohjelmaa valmistelemaan on asetettu työryhmä ja seurantaryhmä. Valtion tuen määrää lisätään kohtuuhintaisten ARA-asuntojen tuotannossa. Kantavana periaatteena on toimivaksi osoittautunut Asunto ensin – malli (Pleace ym. 2015) ja asunnottomuuden ennaltaehkäisy. Yhteistyöohjelmalla keskeisten kaupunkiseutujen, palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa edistetään erityisryhmien asumista, vahvistetaan vuokralaisten asemaa ja ohjelman puitteissa asumisneuvonnasta tehdään lakisääteistä. Keskeistä on asunnottomuusuhan alaisten tunnistaminen ja tavoittaminen. Lisäksi ohjelman vaikuttamiskeinoina ovat asunnottomuustietojen reaaliaikaisen tilastoinnin kehittäminen sekä tiedon lisääminen asunnottomuuspoluista ja niiden taustalla vaikuttaneista tekijöistä. (Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31).

Vakaan asumisen tiedetään olevan yksi olennainen tekijä päihderiippuvuudesta toipumisessa (Mäkelä, Partanen, Alho & Kuussaari 2019). Asiakaskunnasta erityisen haavoittuvassa asemassa ovat asunnottomat ja asunnottomuusuhan alaiset asiakkaat, jotka putoavat helposti eri palveluiden väleihin (Günther & Ranta 2019, s.220-221). Asunnottomien asiakkaiden elämäntilanteet ovat hyvin epävakaita ja epävarma asumistilanne vaikeuttaa hoitoon sitoutumista ja sen onnistumista. Helsingin kaupungin 29.10.2019 järjestämässä Asunnottomuuspäivän puheenvuoroissa korostettiin hoidon ja palveluiden saatavuuden puutteita sekä avohoito- ja palveluiden käytön kynnyksiä, jotka voivat olla asunnottomille ylitsempääsemättömiä. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnalla on viime kädessä vastuu palveluiden saavutettavuuden toteutumisesta, eikä palveluihin pääsyssä saisi olla esteitä. Saavutettavuuden esteitä voi muodostua institutionaalisista, informatiivista, taloudellisista, fyysisistä tai kokemuksellisista syistä. (Poikonen & Kekoni 2019, s.66–67). Aikuissosiaalityö integroitiin osaksi Helsingin kaupungin päihdepoliikkilinkoita vuoden 2018 aikana ja sen myötä sosiaalityössä on

enemmän resursseja kiinnittää huomiota päihdepoliklinikan asiakkaiden asunnottomuuteen ja palveluiden saannin toteutumiseen.

Päihdepoliklinikan sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan asiakaskunnasta useat ovat asunnottomia tai asunnottomuusuhan alaisia, mutta kokonaistilannetta on vaikea arvioida ilman tarkempaa tutkimusta. Sosiaalityön tiimikokouksessa on mietitty, kuinka moni asiakkaista on asunnoton, kuinka asunnottomat tunnistetaan ja tavoitetaan sekä onko asunnottomana olevat mahdollista löytää systemaattisesti päihdepalveluista. Asunnottomuuden paikantamiseen liittyvät kysymykset, miten piiloasunnottomuus näyttäytyy sekä milloin ihmiset kuuluvat asunnottomuusuhan alla oleviin ja onko heidät mahdollista tunnistaa ennaltaehkäisevästi päihdepalveluissa. Sosiaalityöntekijät tietävät asunnottomuuden olevan haaste päihdepoliklinikalla, mutta eivät tarkalleen sen mittakaavaa ja missä määrin se konkretisoituu sosiaalityössä. Kysymyksiin asunnottomuuden paikantamisesta haettiin vastauksia käytäntötutkimuksen avulla.

Aloitin itse päihdepoliklinikan sosiaalityöntekijänä maaliskuussa 2019 eli tämä käytäntötutkimus ja työn kehittäminen koskee omaa työtäni Helsingin kaupungilla. Olen aiemmin työskennellyt sosiaalityöntekijänä Helsingin kaupungin alueellisessa sosiaalitoimistossa sekä Asumisen tuessa. Lisäksi olen työskennellyt vuosia ohjaajana päihde- ja asumispalveluissa. Tein kandidaatin tutkielmani Sosiaalityön rooleista asunnottomuustutkimuksessa Suomessa. Asunnottomuussektorilla olen mukana FEANTSAN (Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö) nuorten työryhmässä ja osallistun kansainvälisiin työryhmiin erityisesti nuorten asunnottomuuden kysymyksissä.

2 SOSIAALITYÖ JA ASUNNOTTOMUUS HYVINVOINNIN RISKITEKIJÄNÄ

2.1 Helsingin kaupungin päihdepoliikklinikoiden sosiaalityö

Helsingin kaupungilla on neljä kaupungin omaa päihdepoliikklinikkaa, joissa on vuosien 2018–2019 aikana alettu tehdä sosiaalihuoltolain mukaista aikuissosiaalityötä. Aiemmin alueellisissa sosiaalitoimistoissa toteutunut aikuissosiaalityö integroitiin osaksi moniammatillista päihdehoidon työryhmää. Asiakkailta on mahdollisuus saada aikuissosiaalityön palvelut ja useimmat sosiaalihuollon viranomaispäätökset hoitoyksiköstä. Integraation taustalla on laajempi valtakunnallinen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, jossa palveluiden integraatio nähdään keskeisenä keinona kaventaa terveys- ja hyvinvointieroja sekä parantaa palveluiden yhdenvertaisuutta. Tavoitteena on yhdistää erilaisia palveluita (esim. sosiaali, terveys, työvoima, koulutus) yhdeksi palvelukokonaisuudeksi. (Koivisto, Pohjola, Lyytikäinen, Liukko & Luoto 2016, s.7 & 27). Integroituja palveluita pyritään tarjoamaan asiakaslähtöisesti erityisesti paljon palveluita käyttäville asiakkaille (mt.), jolla vastataan sosiaalihuoltolain mukaisesti erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden edun ja palveluiden saavutettavuuden toteutumiseen (Poikonen & Kekoni 2019, s.60–67.)

Päihdepalveluiden asiakkaiden palveluiden käyttöä ja tarpeita sekä yhteiskunnallista asemaa tarkastellaan valtakunnallisesti THL:n päihdetapauskasentojen avulla joka neljäs vuosi. Vuoden 2015 laskennan mukaan päihdeiden ongelmakäyttäjät ovat heterogeeninen joukko, joiden kuitenkin katsotaan yleisesti hyötyvän nykyistä vahvemmassa palveluiden integraatiosta (Kuussaari, Kaukonen, Partanen, Samposalo, & Vormaa, 2017, s.271–272.) Päihdepoliikklinikan sosiaalityöntekijän tehtävä tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden tavoittaa asiakkaiden joukosta erityisen tuen tarpeessa olevia asiakkaita, jotka tarvitsevat päihdehoidon lisäksi aikuissosiaalityötä.

Päihdepoliikklinikoiden moniammatillisiin hoitotiimeihin kuuluu sairaanhoitajia, sosiaaliohjaajia ja ohjaajia, sosiaaliterapeutteja, psykologeja, lääkäreitä, toimintaterapeutteja ja käytettävissä on fysioterapeuttien palveluita. Jokaiselle Helsingin kaupungin päihdepoliikklinikalle palkattiin yksi sosiaalityöntekijä eli sosiaalityöntekijöitä on yhteensä neljä. Eri päihdepoliikklinikoiden sosiaalityöntekijöistä muodostuu toimipisteiden rajat ylittävä sosiaalityön tiimi. Käytäntötutkimus toteutettiin yhdessä tämän sosiaalityön tiimin kanssa. Päihdepoliikklinikan sosiaalityöntekijän työ on yhä kehittyvää asiakasohjauksen sekä työn sisällöllisten kysymysten osalta. Tehtävä hakee omaa paikkaansa uudessa toimintaympäristössä. Työn jakamiseksi ja kehittämiseksi sosiaalityön tiimi

kokoontuu noin neljä kertaa kuukaudessa, joista joka kolmas viikko yhdessä johtavien sosiaalityöntekijöiden kanssa.

2.2 Asunnottomuus hyvinvointi-indikaattorina

Asiakkaiden asumistilanne kirjataan päihdepoliklinikalla Helsingin kaupungin käyttämään TerveysEfficassa -tietojärjestelmään (jatkossa Efficassa) tilastollisena hyvinvointi-indikaattorina. Asumisen hyvinvointi-indikaattorin kirjaustietona on Efficassa joko vakituinen asunto, asunnoton, vanhempien/sukulaisten luona tai laitos/tuki- ja tuettu asuminen. Tiedot päivitetään jokaiselta uudelta asiakkaalta sekä tarpeen mukaan niiden muuttuessa. Määrämuotoisten hyvinvointi-indikaattoreiden kirjaamisen tarkoituksena on saada tilastoitava laaja-alainen käsitys asiakkaiden terveys- ja hyvinvointiriskeistä ja kohdentaa toiminnan vaikuttavuutta sekä työn voimavaroja. Asumisen lisäksi sosiaalisina indikaatitietoina kirjataan työtilanne ja koulutustausta. Indikaattoreiden määräytymisen yhtenä perusteena on, että niille tulee olla saatavilla interventio eli mahdollisuus puuttua tunnistettuihin hyvinvoinnin riskitekijöihin. (Hyvinvointi-indikaattorien kirjaaminen -ohje Helsingin kaupunki, 2017).

Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus (ARA) on tilastoinut asunnottomuutta Suomessa vuodesta 1987 ja tietoja kerätään kunnilta vuosittain. Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 5482 asunnotonta, joista yli puolet pääkaupunkiseudulla ja suurin osa (38,6 %) Helsingissä (Helskyaho, Ohisalo & Turunen 2019, s.4). Vuoden 2011 THL:n päihdetapauslaskennan mukaan päihdehuollon asiakkaista avoimesti asunnottomia oli noin joka kymmenes ja laitosasuminen oli vielä yleisempää. (Kuussaari, Kaukonen, Partanen, Vormaa & Ronkainen 2014, s.272). Asunnottomuus voidaan nähdä äärimmäisenä huono-osaisuutena, johon kodin puutteen lisäksi liittyy monia muita sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Tutkimusten mukaan asunnottomien elämänlaadun, hyvinvoinnin ja perusturvallisuuden kokemukset ovat heikentyneet. (Saari 2015, 18–40, 101–107, 185–189). Stenius-Ayoade (2019) osoittaa asunnottomien kuolleisuuden olevan Helsingissä viisinkertainen suhteessa vastaavaan kontrolliryhmään muussa väestössä. Kuolleisuusriski on korkeampi myös silloin, kun asunnottomuus on vain lyhytaikaista ja ohimenevä elämänvaihe. Asunnottomuustieto on siis vahva indikaatio hyvinvoinnin kokonaisvaltaisesta heikentymisestä.

Asunnottomuuteen liittyy siis paljon muutakin kuin konkreettisen kodin puutetta. Yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muotojen ETHOS – luokituksen (FEANTSA 2006) mukaan

asunnottomuuden neljä eri perusmuotoa ovat katuasunnottomuus, asunnottomuus, asunnottomuusuhan alaisuus ja puutteelliset asumisolosuhteet, jotka jakautuvat edelleen 13:een asunnottomuuden toiminnalliseen olosuhteeseen: kadulla nukkuvat, ensisuojuissa yöpyvät, tilapäisiä asumispalveluita käyttävät, turvakodeissa asuvat, vastaanottokeskuksissa elävät, laitoksista ilman asuntoa vapautuvat, tuetuissa asunnoissa asuvat, tilapäisissä epävarmoissa asuinolosuhteissa elävät, häätöuhan alla elävät, väkivallan uhan alla elävät, epätyypillisissä rakennuksissa tai asumiskelvottomissa rakennuksissa majoittuvat ja äärimmäisessä tilahtaudessa elävät.

Absoluuttisen asunnottomuuden sijaan Suomessa korostuu suhteellinen asunnottomuus eli itsenäisen asumisen puute ja epävarmat asumistilanteet. Tyypillisiä asumistilanteita ovat tällöin pitkät laitosjaksot, hoito- ja turvakodeissa oleminen sekä asunnon puutteen takia sukulaisten ja tuttavien luona asuminen. Suomessa on vuodesta 2008 lähtien pyritty poliittisella ohjauksella toteuttamaan niin sanottua Asunto ensin -periaatetta, jonka mukaan ihmisen perusoikeus on turvallinen, vakaa ja vastikkeeton asuminen omassa kodissa. (Pleace ym. 2015). Vastikkeettomuus tarkoittaa, ettei ihmistä tulisi velvoittaa kuntoutumiseen, jolloin esimerkiksi päihteiden täyttämä elämäntapa ei saisi olla este asunnon saamiselle ja ihmisarvoisen asumisen toteutumiselle.

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymys ja aineisto

Tutkimuksen tehtävänä on kartoittaa asunnottomien määrää päihdepoliklinikan asiakaskunnassa ja tarkastella laadullisesti, kuinka asunnottomuus ja asunnottomuusuhan alaisuus näyttäytyvät sosiaalityön asiakkuuksissa. Tutkimuskysymys on

Millaisia Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden asumistilanteet ovat sosiaalityöntekijöiden tarkastelemana?

Tutkimusaineistona käytetään Helsingin kaupungin päihdepoliklinikan vuoden 2019 asumistietoja. Kaikkiaan asiakkaita on tilastoportaalin elokuun 2019 käyntitietojen mukaan noin 4096. Asumistilanteen tietojen keräämiseksi haettiin Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalta tutkimuslupa. Helsingin kaupungin Effica -tietojärjestelmän koordinaattorilta pyydettiin vuoden 2019 13.12.2019 mennessä tilastoidut asiakkaiden asumisen hyvinvointi-indikaatitiedot. Saadun tiedon pohjalta tarkastellaan kokonaiskuvaa Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden asumistilanteesta. Tarkastelussa on mukana kaupungin päihdepoliklinikoilla toimivien korvaushoitopoliklinikoiden asiakkaat.

Laadullinen tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla. Päihdepoliklinikan sosiaalityöntekijät keräsivät 2.–13.12.2019 kyselylomakkeen mukaisesti (Liite 1) tarkemmat tiedot kohtaamiensa asiakkaiden asumistilanteesta. Tiedot kerättiin nimettöminä sekä ilman tunnistetietoja ja vain kunkin asiakkaan kanssa työskentelevä työntekijä näki omien asiakkaiden tietojärjestelmän tiedot. Sosiaalityöntekijä vertasi ohjeen mukaisesti omaa tulkittua tietoaan asiakkaan asumistilanteesta Efficaan kirjattuun tietoon. Kerätyt tiedot taulukoitiin yhtenäisesti. Aineistoksi muodostui määrällinen otos siitä, millaisissa asumistilanteissa hakeudutaan tai ohjataan päihdepoliklinikan sosiaalityön asiakkuuteen sekä laadullinen otos, millä tavalla asumistilanteet tosiasiallisesti näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden tarkastelemana.

3.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät

Analysoin tutkimusaineistoa teoriaohjaavan sisällönanalyysin, sisällön erittelyn ja laadullisen vertailun keinoin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teoriaohjaavan sisällönanalyysin

periaate on, että ilmiöstä jo aiemmin tiedetty tieto ohjaa abduktiivisella päättelyllä aineiston tarkastelua. Sisällönanalyysi on väljä menetelmä, jota kritiikin mukaan pidetään usein alkuvaiheen analyysinä eikä se itsessään tuota johtopäätöksiä. Sisällönanalyysia käytetään aineiston jäsentelyyn ja selkeyttämiseen, jotta niiden sisällöllinen merkitys on paremmin tulkittavissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117, 122 & 133). Asumistilanteet ovat aineistossa jo valmiiksi luokiteltuina asumistilanteiden pääluokkina ja vertailin niistä eri tavoin muodostettuja otoksia keskenään. Osa määrällisestä otoksesta asumistilanteista haettiin vertailua varten tilastollisella haulla ja osassa aineisto muodostettiin sosiaalityöntekijöiden laadullisen tarkastelun avulla. Ryhmittelin sosiaalityöntekijöiden laadullisista avoimista vastauksista asunnottomuuden ETHOS-luokituksen mukaisia asumisen epävarmuutta kuvaavia tiivistäviä yläluokkia.

Tutkimuksen taustalla on konstruktivistinen tietokäsitys, jonka mukaan todellisuuskäsitys rakentuu yhteisessä vuorovaikutuksessa ja siitä tehdään tulkintoja eri merkityssuhteissa, erityisesti kielen kautta. (esim. Burr 1995). Asiakastietojärjestelmä on oma kielellinen sosiaalinen rakennelma, joka luo kuvaa siitä millaisessa elämäntilanteessa asiakas on, ja tulkinta jatkuu sosiaalityöntekijän sekä asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Aineistoa kerätessä sosiaalityöntekijät vertasivat kirjallista tietojärjestelmän tietoa omaan asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa rakentuneeseen tietoonsa. Sosiaalityöntekijät tiivistivät tämän vuorovaikutuksen tulkinnan uudelleen kirjalliseen muotoon, ja tutkijana jatkoin todellisuuskäsityksen rakentamista suhteessa aiheesta aiemmin tutkittuun tietoon.

3.3 Käytäntötutkimuksen luonne

Käytäntötutkimus on prosessi, jolla tuotetaan työyhteisön tarpeista lähtevää tietoa palvelutoiminnan kehittämiseksi. Tutkimuksen osapuolet yhdistävät käytännön asiantuntijuutta sekä akateemista tutkimusosaamista neuvotellen yhdessä tavoitteet ja tutkimustehtävän. (Satka, Julkunen, Kääriäinen, Poikela, Yliruka & Muurinen 2016, s.9–11). Asiakastapauksia ja asunnottomuuden kysymyksiä on käsitelty sosiaalityön tiimeissä koko vuoden 2019 ajan. Tutkimusaihe on herännyt vastauksena kysymyksiin asunnottomien tunnistamisesta ja heidän kanssaan tehtävän työn kehittämisen tarpeista. Sosiaalityön käytäntötutkimuksen tiedon tavoite on tukea sosiaalityöntekijöitä työssään ja lopulta asiakkaiden hyvinvointia. (Mt. s.22). Keskeistä käytäntötutkimusprosessille onkin palauttaa kerätty tieto takaisin työyhteisöön ja käyttää sitä työn kehittämisen apuvälineenä. Nyt tehtävä tutkimus nivoutuu osaksi laajempaa päihdepoliiklinikan sosiaalityön kehittämistä.

Sosiaalityöntekijät keräsivät asumistiedot itse omista asiakkaistaan. Käytäntötutkimuksen tekijänä vastasin kerätyn aineiston yhteenvedosta, analysoinnista ja raportoinnista, mutta työtiimillä on keskeinen rooli tiedon muodostuksessa ja sen hyödyntämisessä työn kehittämiseen. Kun työryhmä on osallistunut tiedon tuottamiseen, on suhde tiedon jatkokäyttämiseen kehittämistyön kannalta sujuvampaa. Käytäntötutkimus on tutkimuksen muoto, jonka koko prosessi on tarkoituksellinen ja auttaa huomaamaan toimintojemme sekä käytäntöjen esillä olevia, mutta samalla tiedostamattomana pysyviä ilmentymiä. (Saurama, 2016, s.86–88). Tutkimusprosessilla tuetaan sosiaalityöntekijöitä ottamaan asunnottomuuden kysymysten tarkastelu tiiviiksi osaksi oman työn tietoisia käytäntöjä.

3.4 Tutkimusetiikka

Kun käsitellään hyvin haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien ihmisten vaikeita elämäntilanteita, herää kysymys siitä, mikä on tutkijan vastuu asioiden raportoinnissa ja tilanteeseen vaikuttamisessa. Sosiaalityön eettisten periaatteiden mukaan tutkimuksen tulisi olla tutkimuksen kohteena oleville asiakkaille hyödyllistä. (Rauhala & Virokannas 2011, 236–239). Tutkijalla on vastuu jäsentää tulokset hyvin ja erityisesti käytäntötutkimuksen ollessa kyseessä jakaa tiedot henkilökohtaisesti työryhmässä. Tämä käytäntötutkimus asunnottomuuden tunnistamisesta toimii taustoittavana ja kontekstoivana vaiheena vuoden 2020 aikana toteutettavalle maisterintutkielmalleni, jonka tavoitteena on mallintaa, miten päihdepoliklinikan sosiaalityöllä pyritään vastaamaan asunnottomuuden kysymyksiin ja kuinka työtä tulisi edelleen kehittää. Yksi eettinen kysymys on, riittävätkö päihdepoliklinikan sosiaalityön resurssit haasteen kohtaamiseen. Käytäntötutkimuksen tuloksia on mahdollista käyttää myös pohjana sosiaaliselle raportoinnille ja rakenteelliselle sosiaalityölle.

Lisäksi yhtenä tutkimuseettisenä kysymyksenä on, kuinka erotin eri roolit eli oma työni sosiaalityöntekijänä sekä tutkimuksen tekijänä. Asunnottomien asiakkaiden tunnistamisen jälkeen olen yksi niistä työntekijöistä, jonka tulisi vastata asiakkaiden palveluntarpeen arvioiden ja palvelusuunnitelmien tekemisestä. Eri tehtävien erottamisen helpottamiseksi tutkimuksen tekeminen erotettiin selkeästi muusta työajasta. Työaikani oli 80%, jolloin yksi päivä arkiviikolla oli varattuna tutkimuksen tekemiselle. Kaksoisrooli tutkijana ja sosiaalityöntekijänä helpotti tutkimusaineiston keräämistä niin, että aineistosta saatiin sisällöllisesti rikkaampi. Tutkimustyössä ja sen raportoinnissa sitouduttiin noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisia periaatteita. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150–156).

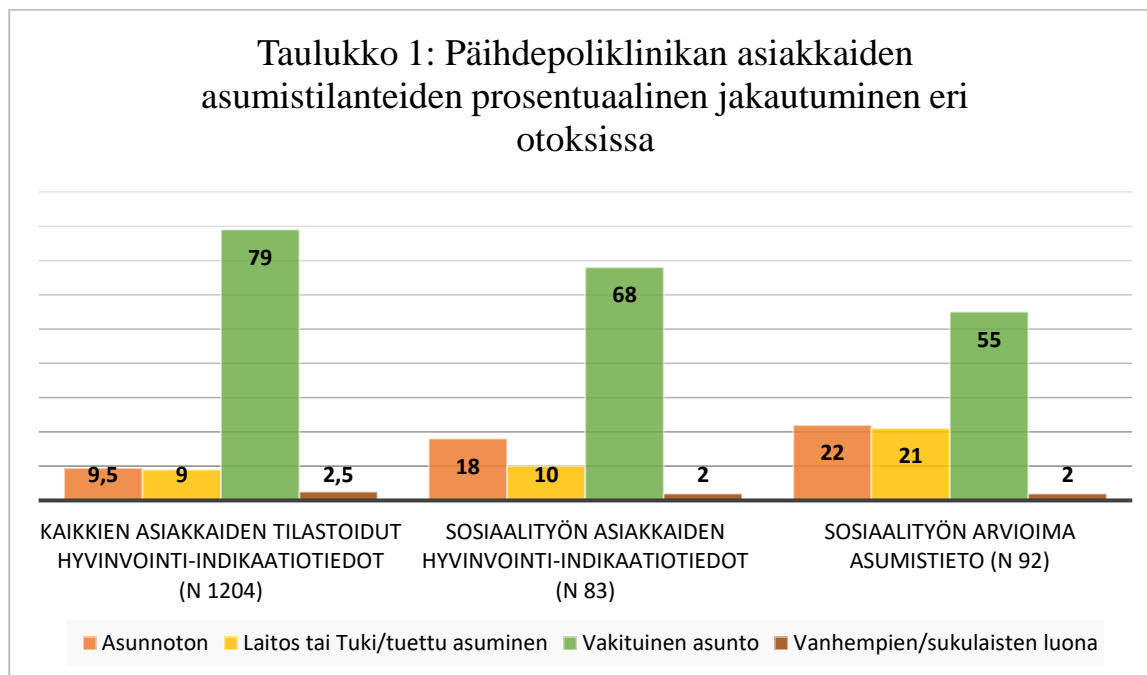
Tutkimus tehtiin, jotta päihdepoliklinikan sosiaalityössä osattaisiin kohdentaa työn resursseja entistä paremmin ja tarkoituksenmukaisesti erityisen tuen tarpeessa olevien asunnottomien tai asunnottomuusuhan alaisten asiakkaiden auttamiseksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tarkoituksena ei ole esittää päihdepoliklinikan asiakkaita negatiivisessa valossa korostaen tarpeettomasti asiakaskunnan elämönhallinnan ongelmia. Suurimmalla osalla asiakaskunnasta ei ole asumiseen liittyviä ongelmia ja suurin asumisen haaste on, ettei pääkaupunkiseudulla ole tarjolla riittävästi kohtuuhintaisia ja Asunto ensin -periaatteen mukaisia asuntoja.

Helsingin kaupunki on laaja organisaatio ja päihdepoliklinikoiden asiakaskuntaa on hyvin paljon. Käytäntötutkimuksessa asumistietoja käytettiin ilman asiakkaiden tunnistetietoja eivätkä yksittäiset asiakkaat ole tunnistettavissa tutkimusaineistosta tai sen raportoinnista. Kerätyt taulukoituja asumistietoja säilytetään tutkijan työasemalla sekä suojatulla muistitikulla. Kerätyt tiedostot hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

4 PÄIHDEPOLIKLINIKOIDEN ASIAKKAIDEN ASUMISTILANTEET

4.1 Asumistietojen jakautuminen

Tutkimuksen aineistona toimivista tilastoiduista asumisen hyvinvointi-indikaatitiedoista (n 1204) sekä päihdepoliklinikan sosiaalityöntekijöiltä kyselylomakkeella kerätyistä tiedoista heidän kohtaamiensa asiakkaiden asumistilanteesta (n 92) on muodostettu kolme eri otosta, joissa asumisen hyvinvointi-indikaatitiedot jakautuvat eri tavoilla. Tarkastelussa on kaikkien päihdepoliklinikoiden asiakkaiden hyvinvointi-indikaatioiden mukaiset asumistilanteet, sosiaalityön asiakkaiden hyvinvointi-indikaatioiden mukaiset asumistilanteet sekä sosiaalityöntekijöiden laadullisesti arvioimat asumistilanteet. Jakaumista on muodostettu Taulukko 1, jonka sisältö on eritelty taulukon jälkeen.

Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden asumistilanteista oli tallentunut tilastollisesti 1.1–13.12.2019 välisenä aikana yhteensä 1204 merkintää. Tilastoiduista merkinnöistä 114 eli 9,5% oli asunnoton, 110 eli 9% laitos/tuki- ja tuettu asuminen, 949 eli 79% vakituinen asunto ja 31 eli 2,5% vanhempien/sukulaisten luona. Tilastoportaalin tietojen mukaan asiakkaita on tosiasiallisesti noin 4096, mutta hyvinvointi-indikaatioiden tilastoinnissa on teknisiä puutteita. Tilastoituja asumistietoja on siis mahdollista saada tällä hetkellä vain noin 29% päihdepoliklinikoiden kaikista asiakkaista.

2.–13.12.2019 tarkasteluajanjaksona sosiaalityöntekijöiden omista asiakkaista keräämäksi otokseksi saatiin yhteensä 92 asumistilannetta. Yhdeksällä asumisen hyvinvointi-indikaatitieto puuttui tietojärjestelmästä kokonaan. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan 66/83 Efficaan merkittyä asumisen hyvinvointi-indikaatitietoa vastasi asiakkaan tosiasiallista tilannetta, eli kaikista 92 tarkastellusta asiakkaasta 72 prosentilla Efficaan merkityt asumisen hyvinvointi-indikaatit pitivät paikkansa.

56/83 eli 68 % asiakkaille tietojärjestelmään merkityistä hyvinvointi-indikaatitiedoista oli vakituinen asunto, 15/83 eli 18 % merkintänä oli asunnoton, 10/83 eli 12% laitos/tuki- ja tuettu asuminen ja 2/83 eli 2% vanhempien/sukulaisten luona. Pelkästään asumisen hyvinvointi-indikaatioita tarkastellessa 30% Helsingin kaupungin päihdepoliklinikan sosiaalityön arvioitavaksi ohjautuneista asiakkaista on asunnottomana tai tuki- ja tuetun asumisen piirissä.

Sosiaalityöntekijöiltä pyydettiin myös kirjaamaan ylös mikä asumistilanne on, jos se poikkeaa asumisen hyvinvointi-indikaatiosta sekä arvioimaan onko asumistilanne työntekijän tulkinnan mukaan jollakin tavalla epävarma. Alun perin ohjeena oli myös verrata asumistilannetta kansainväliseen asunnottomuuden muotojen tunnistamista varten kehitettyyn ETHOS – luokitukseen, mutta vertailu tuotti työntekijöille liikaa työtä ja vertailusta luovuttiin aineiston keruun yhteydessä. Luokitukseen perehtyminen olisi vienyt työntekijöiltä enemmän aikaa ja aikataulu käytäntötutkimuksen tekemiselle oli tiivis.

Puuttuneista yhdeksästä tiedosta yksi on asunnoton, yksi on tuetussa asumisessa ja lopuilla (7) on vakituiseksi asumiseksi arvioitu vuokra-asunto. 17:sta virheelliseksi arvioidusta hyvinvointi-indikaatitiedosta seitsemän vakituiseksi asumiseksi merkittyä tietoa on tosiasiallisesti tuki- tai tuettua asumista, seitsemän on jäänyt asunnottomaksi, yksi asunnoton on saanut tukiasunnon ja kaksi asiakasta on juuri vaihtamassa asunnon saatuaan paikkakuntaa. Tilastoiduista hyvinvointi-indikaatitiedoista 30 % poiketen sosiaalityöntekijöiden laadullisen arvion mukaan 43% Helsingin kaupungin päihdepoliklinikan sosiaalityön arvioitavaksi ohjautuneista asiakkaista on asunnottomana tai tuki- ja tuetun asumisen piirissä. Kaikkien arvioitujen asiakkaiden määrästä 20/92 eli 22% on asunnottomia ja 19/92 eli 21% on laitos/tuki- ja tuettu asumisessa. Laadullisessa tarkastelussa 51/92 eli 55% asuu vakituudessa asumisessa.

4.2 Asumistilanteiden tietojen tulkinta

Tällä tutkimuksella ei ole tarkoitus ottaa kantaa tilastoinnin puutteellisuuteen ja niihin liittyviin syihin. Puutteellisten tilastojen taustalla tiedetään olevan tietojärjestelmän tekniset syyt, tilastomerkinän tekemisen työnjaolliset epäselvyydet, puutteelliset ohjeistukset sekä inhimilliset syyt. Tilastomerkinän oikein tekemistä tai päivittämistä ei ohjeistuksista huolimatta välttämättä priorisoida muun työpaineen ohessa merkitykselliseksi osaksi työtä. Tärkeä huomio tilastojen puutteellisuuden tarkemmassa vertailussa on se, että virheellisistä asumistilanteista laitos/tuki- ja tuettu asuminen on useimmiten tilastoitu väärin vakituiseksi asumiseksi (11% ero sosiaalityön tarkastelussa). Tällöin on mahdollista, että kaikista asiakkaista jopa useilla sadoilla jää asumistilannetta tarkastellessa huomioimatta selkeä asumisen tuen tarve ja asumistilanteen epävarmuus.

Kiinnostuksen kohteena on asunnottomien asiakkaiden määrän suuntaa antava hahmottaminen ja sen selvittäminen, missä määrin asumistilanne on nähtävissä nopeasti pelkästään tietojärjestelmää tarkastelemalla. Koko asiakaskunnan asumistilanteiden tilastollinen tarkastelu vastaa THL:n valtakunnallisen päihdetapauslaskennan mukaisia päihdehuollon asiakkaiden asumistilanteita, jonka mukaan joka kymmenes asiakas on avoimesti asunnoton. Helsingin kaupungin päihdepoliiklinikoiden asiakkaissa se tarkoittaisi noin 400 asunnotonta asiakasta. Tilastoinnin teknisten ongelmien takia asunnottomia asiakkaita ei olisi nykyisessä tilanteessa mahdollista systemaattisesti löytää Helsingin kaupungin päihdepoliiklinikoiden asiakkaiden joukosta Effica -tietojärjestelmän tilastohakua käyttäen kuin pieniltä osin.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalityön asiakkuuteen todennäköisemmin ohjautuvat jo nyt ne, joilla on tunnistettu asumisen haaste. Asunnottomien asiakkaiden määrä on sosiaalityön asiakkuuksissa prosentuaalisesti kaksinkertainen verrattuna kaikkiin päihdepoliiklinikan asiakkaisiin. Tutkimustulosten mukaan laitos/tuki- ja tuettu asumisen sekä asumisen epävarmuuden tunnistaminen vaativat usein sosiaalityöntekijöiltä asiakkaan tarkemman tuntemuksen ja arvion tilanteesta. Yhtenä selityksenä tuetun asumisen tilastoinnin puutteissa on, että etenkin pitkäaikaisessa tukiasumisessa asiakas itse ei ajattele elävänsä tuetun asumisen piirissä, vaan kokee asumismuotonsa vakituiseksi, eikä tilastointia tehdessä tietoa tarkisteta muista lähteistä.

4.3 Asumisen epävarmuus sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana

Sosiaalityöntekijöiden arvioidessa tarkemmin vakituisen asumisen tilanteita löytyy niistä paljon epävarmuuksia. Sosiaalityöntekijöiden kirjallisissa tarkasteluissa epävarmoiksi asumistilanteiksi nimettiin seuraavanlaisia: liian iso ja/tai ylikallis asunto, jonka vuokraa ei huomioida kokonaan Kelassa tai sitä uhataan kohtuullistaa, toistuvat vuokravelat ja ylivelkaantuminen, huomattavat taloudenhallinnan ja asioiden hoitamisen vaikeudet yhdistettynä riippuvuusongelmaan (päihteet ja/tai peliongelma), riippuvuus siitä, että joku toinen hoitaa vuokran ja muiden asumiseen liittyvien laskujen maksua (esim. aikuiset lapset tai Kela ilman, että jatkuvuuden varmistumisesta on sovittu), määräaikainen vuokrasopimus, jonka jatkuvuus on hyvin epävarmaa, kykenemättömyys huolehtia asunnon siisteydestä (raivaussiivoustilanteet), riitaiset erotilanteet, epäsopivat ja/tai ylikalliit väliaikaiset asumisratkaisut, turvaton asunto ja väkivallan uhka sekä riittävien kotiin vietävien tukipalveluiden puute. Tarkasteluajanjaksona kaksi asiakasta päätti vaihtaa asunnon saamisen myötä paikkakuntaa, jolloin myös nykyinen päihdehoito sekä sosiaalityön asiakkuus päättyvät ja riittävien tukipalveluiden uudelleen järjestyminen on epävarmaa.

Sosiaalityöntekijöiden tunnistamissa vakituisen asumisen epävarmoissa tilanteissa on tunnistettavissa yhtymäkohtia ETHOS- luokituksen mukaiseen asunnottomuusuhan alaisuuteen tai jopa asunnottomuustilanteisiin (väkivallan uhan takia tilapäisesti muualla kuin omassa kodissa eläminen). Joissakin tapauksissa asunnottomuusuhan alla olevat ihmiset saattavat tilapäisen asumispalvelun hakemisen sijaan asua ylikalliissa asunnossa, jossa he aikovat asua vain tilapäisesti, mutta eivät löydäkään tilalle kohtuuhintaista pysyvää asuntoa. Asumistilanteet voivat olla tulkittavissa sekä tilapäisasumisena asunnottomuuden muodoksi, että asuntopulan takia poikkeukselliseksi olinpaikaksi. ETHOS-luokitus ei tunnista puutteellisten taloudellisten tai elämänhallinnallisten syiden vuoksi epävarmaa asumista ennen kuin ne johtavat viralliseen häättöuhkaa. Virallisen luokituksen mukaisen epävarman asumisen ja asunnottomuusuhan alaisuuden sijaan kyse on asumiseen liittyvistä riskitekijöistä.

Myös laitos/tuki- ja tuetussa asumisessa olevilla tunnistettiin asumiseen liittyviä epävarmuuksia, kuten toistuvat vuokravelat, tyytymättömyys asumisyksikköön, päihteettömyyden vaatimukset tilanteissa, joissa raittius on epävakaa tai ei toteudu, kiinnittymättömyys asumisyksikköön ja asunnon tyhjillään pitäminen, tuetun asumisyksikön riittämätön tuki tai tarjotun tuen epäsopivuus, asumisyksikön soveltumattomuus lasten tapaamiseen sekä henkilökemioiden ristiriidat ja tulehtuneet välit asukkaiden tai asukkaiden ja työntekijöiden välillä. ETHOS- luokituksen mukaan nämä laitos/tuki- ja tuetut asumistilanteet kuuluvat kaikki asunnottomuuden muotoihin. Suomessa

päihdehuollon asumispalveluyksiköissä asuvat tilastoidaan asunnottomiksi, mutta muiden tuettujen asumispalveluiden piirissä asuvia ei luokitella asunnottomaksi (Helskyaho, Ohisalo & Turunen 2019, s.14).

Asunnottomien asiakkaiden tilanteita tarkastellessa yleisin tilanne on se, että asiakas on uloskirjattu päihteettömästä asumispalvelusta päihteiden käytön takia. Osa on jonossa tuettuun asumisyksikköön, mutta jonotusaika on tyypillisesti jopa enemmän kuin vuoden. Kaikki eivät myöskään halua muuttaa tuettuun asumisyksikköön, vaikka paikkaa tarjottaisiin. Osa yöpyy asumispäivystyksessä (virallisesti katuasunnottomuuden muoto) ja osa kavereiden/tuttavien luona. Joillakin tilanteita vaikeuttaa aiemmista haasteista johtuvat karenssit joihinkin asumispalveluihin sekä vaikeudet saada riittävää ja sopivaa hoitoa. Niissä tilanteissa asiakkaat ovat useimmiten vapautuneet laitoksista ilman asuinpaikkaa.

Vanhempien luona asuvilla aikuisilla, joilla on päihdeongelma, tilanteeseen liittyy myös jatkuvaa epävarmuutta, sillä vanhemmat usein kantavat liiallista vastuuta ja ylikuormittuvat tilanteissa psyykkisesti sekä taloudellisesti. Lisäksi päihteiden käyttö johtaa helposti toistuviin ristiriitoihin, jolloin perhesuhteet heikkenevät. ETHOS-luokituksen mukaan asumistilanteet voivat olla tulkittavissa asunnottomuusuhan alaisuudeksi.

5 POHDINTA

Helsingin kaupungin päihdepoliklinikoiden asiakkaiden joukossa on aiempien tutkimusten perusteella arvioituna noin 400 asunnottomia, joista 20 on tällä hetkellä päihdepoliklinikoiden integroidun sosiaalityön asiakkaita. Asunnottomia suuremmalla joukolla on tuen tarve asumisessa ja monien vakituiseksi määritellyt asumistilanteet ovat epävarmoja. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät tunnistavat asumistilanteet ja niihin liittyviä asunnottomuuden riskitekijöitä huomattavasti tilastoja ja ETHOS luokitusta tarkemmin. Päihdepoliklinikan sosiaalityön resursseilla ei kuitenkaan ole mahdollista vastata kuin pieneen osaan päihdepoliklinikan asunnottoman asiakaskunnan palveluntarpeista, jolloin rakenteellisen asumissosiaalisen työn kehittämisen rooli korostuu. Valtaosan päihdepoliklinikan asunnottomista sosiaalityön tarpeessa olevista asiakkaista tulisi yhä asioida alueellisissa sosiaalitoimistoissa.

Tilastollisesti arvioiden viidesosa kaikista Helsingin asunnottomista käyttää päihdepoliklinikan palveluita, joten palvelulla on keskeinen rooli asunnottomuuden haasteeseen vastaamisessa. Asunnottomien päihdepoliklinikan asiakkaiden voidaan useimmiten arvioida olevan sosiaalihuoltolain mukaisesti erityisen tuen tarpeessa ja paljon palveluita käyttäviä, jolloin palveluiden integrointi ja avun saaminen kulloisessakin asiakkaan käyttämässä palvelupisteessä korostuu. Asunnottomat asiakkaat ovat niitä, jotka helposti putoavat eri palveluiden väliin. Perustoimeentulotuen siirryttyä vuonna 2017 kunnasta Kelaan tavoitetaan asunnottomia asiakkaita entistä heikommin sosiaalitoimistoissa tai asumisen tuen yksikössä (Vva ry 2018).

Rikosseuraamuslaitoksen asunnottomien vankien toimenpideohjelman mukaisesti (Helskyaho, Ohisalo & Turunen 2019, s.11) myös päihdepoliklinikalla tulisi ottaa tavoitteeksi koko henkilökunnan asumissosiaalisen työn perusteiden tunteminen, asunnottomuuden ennaltaehkäisyn osaaminen omilla tehtävissä sekä Asunto ensin -periaatteen edistämisen huomiointi. Kaikessa työssä tulisi tunnistaa asunnottomuuteen johtavia riskitekijöitä sekä ymmärtää sidosryhmäyhteistyön merkitys oman työn tukena. Asumisen haasteisiin liittyen Helsingin kaupungilla on jo kasvatettu asumisneuvonnan määrää ja päihdepoliklinikan yhteistyötä asumisneuvonnan kanssa tulisi kehittää. Sosiaalityöntekijöiden tulisi vahvistaa rooliaan entisestään päihdepoliklinikoiden moniammatillisissa työryhmissä ja toimia aktiivisena rakenteellisessa verkostotyössä, jotta asiakkaiden asumistilanteet huomioidaan entistä kokonaisvaltaisemmin yhteistyössä muun palveluverkoston kanssa

Tutkimus tuo esille päihdepoliklinikan tilastoinnin haasteita. Vuosien 2019–2023 hallitusohjelman asumispoliittisen tilastoinnin kehittämisen tavoitteen mukaisesti myös päihdepoliklinikalla tulisi kiinnittää huomiota reaaliaikaisen tilastoinnin toteutumiseen. Aiemmat tutkimukset antavat myös tietoa, että suurempi osa asunnottomista tarvitsisi päihdepoliklinikan palveluita, mutta kynnys palveluiden käytölle on korkeampi. Päihdepoliklinikalla tuleekin kiinnittää huomiota palveluiden kynnyksettömään saatavuuteen. Yksi mahdollisuus tavoitettavuuden lisäämiseen on lisätä päihdepoliklinikan jalkautuvaa työtä erityisesti niiden kaupunkilaisten parissa, joilla on asumisen haasteita.

Sosiaalityöntekijät kokivat käytäntötutkimusta tehdessä hyväksi pysähtyä tarkastelemaan miltä asiakkaiden asumistilanteet näyttävät tietojärjestelmässä ja mitä he itse tietävät asiakkaiden tilanteista. Jatkokysymyksenä asunnottomuuden tunnistamiselle on mitä aikuissosiaalityön keinoin on tarkoitus konkreettisemmin tehdä päihdepoliklinikalla asunnottomuuden kysymyksiin ja työkäytäntöjen kehittämiseen liittyen. Asumissosiaalisen tutkimuksen ja kehittämistyön tekeminen jatkuu päihdepoliklinikalla yhdessä sosiaalityön tiimin kanssa. Asunnottomuustyöhön liittyy monimutkaisia erilaisia ongelmia, eikä yksilöllisten asunnottomuustilanteiden tunnistaminen ja ratkominen ole useinkaan helppoa. Monimuotoisia ratkaisun yrityksiä toteutetaan käytännön toiminnassa luovasti soveltaen.

Asunnottomuustyön tutkiminen ja kehittäminen ovat minulle myös henkilökohtaista päihdeongelmaisen paranoidista skitsofreniaa sairastavan pikkuveljeni tukemisen kautta. Asuin vuonna 2016 veljeni kanssa ja pyrin järjestämään hänelle sopivat palvelut, ehkäisemään uusia asunnottomuusjaksoja sekä tukemaan kuntoutumista. Veljeni kohdalla epäonnistuin tavoitteissani ja hän päätyi uudelleen asumaan kadulle. Olen vuosia käsitellyt aiheeseen liittyvää inhimillistä tuskaa, pyrkinyt ymmärtämään mielenterveys- ja päihdeongelmia, kuinka palvelut toimivat sekä kuinka voisimme vastata kohdattaviin haasteisiin entistä paremmin. Annetun avun ei tulisi koskaan olla yksittäisten ihmisten varassa, vaan hädänalaiseen asemaan joutuneiden tulisi saada systemoituja, mutta tarpeiden mukaan joustavia palveluita. (Pyyvaara & Timonen 2017, 95 & 100-103). En työlläni tai tutkimuksella pysty suoraan auttamaan veljeäni, mutta edistämällä muiden vastaavassa elämäntilanteessa olevien kanssa tehtävää työtä luon merkityksellisyyden tuntua omille vaikeille tunteilleni sekä veljeni kohtalolle.

LÄHTEET

Burr, V. (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge.

FEANTSA (2006) *ETHOS – yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot*.

https://www.feantsa.org/download/fi_2012_ethosleaflet_v0350556302500884834.pdf (luettu 16.11.2019.)

Günther, K. & Ranta, J. (2019) *Mielenterveys- ja päihdekuntoutujan palvelusiirtymät: asumisyksikön työntekijöiden neuvottelut asiakkaiden muuttuvista palveluntarpeista*. Teoksessa (toim.) A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto. *Oikeus päihdehuoltoon*. (s.219– 252). Tampere: Vastapaino.

Helskyaho, R., Ohisalo, M. & Turunen, S. (2019) *Selvitys 3/2019: Asunnottomat 2018*. Y-Säätiö.

Hyvinvointi-indikaattorien kirjaaminen -ohje Helsingin kaupunki, 2017.

Koivisto, J., Pohjola, P., Lyytikäinen, M., Liukko, E. & Luoto, E. (2016) *Ratkaisuja palveluiden yhteensovittamiseen*. Innokylän innovaatiokatsaus. Työpaperi 26/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-769-5> (luettu 1.1.2020)

Kuussaari, K., Kaukonen, O., Partanen, A., Vormaa, H. & Ronkainen, J.-E. (2014) *Päihdeasiakkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:3, s. 264–277.

Kuussaari, K., Kaukonen, O., Partanen, A., Samposalo, H. & Vormaa, H. (2017) *Päihdepalveluiden rakenteen ja työnjaon maakunnittaiset erot vuonna 2015*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(2017):3, 262–273.

Mäkelä N, Partanen A, Alho H, Kuussaari K. (2019) *Opioidikorvaushoidossa olevien erottuminen muista päihteiden käytön takia asioivista*. *Lääkärilehti* 9/2019 vsk 74, 545–549.

Pleace, N., Culhane, D., Granfelt, R. & Knutagård, M. (2015) *The Finnish Homelessness Strategy: An International Review*. Helsinki: Reports of the Ministry of the Environment 3en. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153258>

- Poikonen, H. & Kekoni, T. (2019) Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa (toim.) A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto. Oikeus päihdehuoltoon. (s.49–82). Tampere: Vastapaino.
- Pyyvaara, U., & Timonen, A. (2017) Naamat. Tarinoita asunnottomuudesta. Helsinki: Into kustannus.
- Rauhala, P-L., & Virokannas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa (toim.) A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. (s.235–256). PS-kustannus.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 8.11.2019.)
- Saari, J. (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna: Gaudeamus.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L., & Muurinen, H. (toim.) (2016) Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa (toim.) M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen. Käytäntötutkimuksen taito. (s. 8–30). Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-institutet.
- Saurama, E. (2016) Sosiaalityön käytäntötutkimus ja pragmatismi. Teoksessa (toim.) M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen. Käytäntötutkimuksen taito. (s. 78–98). Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-institutet
- Stenius-Ayoade, A. (2019) Helsinkiläisten asunnottomien terveys, myöhempi asumistilanne ja terveyspalvelujen käyttö. Väitöstutkimus. Helsingin yliopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvoston julkaisu 2019:31. Hallitusohjelma 2019. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. OSALLISTAVA JA OSAAVA SUOMI – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>>
- Vva ry (2018) Sadat asunnottomat jonottavat Helsingissä tuettua asumista- kaupungin toimittava heti. Kannanotto: Vailla vakinaista ry 22.08.2018. <<https://vvary.fi/sadat-asunnottomat-jonottavat-helsingissa-tuettua-asumista-kaupungin-toimittava-heti/>> (luettu 1.1.2020)

LIITE 1

Ohje päihdepoliklinikan sosiaalityöntekijöille asiakkaiden asumistilanteiden kartoitusta varten

Käy yksitellen läpi kaikkien asiakkaidesi asumistilanne seuraavien kysymysten avulla ja kirjaa tiedot ylös.

- Mikä asiakkaan asumistilanteen nykyinen hyvinvointi-indikaatio on?

Vakituinen asunto

Asunnoton

Vanhempien/sukulaisten luona

Laitos/tuki- ja tuettu asuminen

- Vastaako tieto tosiasiallista tilannetta?

Kyllä

Ei

- o Jos ei, mikä asumistilanne on?

- Onko asiakkaan asumistilanne tulkintasi mukaan jollakin tavalla epävarma? Miten perustelet tulkintasi? Käytä tunnistamisen apuna ETHOS –yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot -luokitusta.

Toiminnallinen määritelmä	Asuinolosuhteet	Kuvaus
1 Kadulla nukkuvat	1.1 Julkiset tilat, taivasalla	Kaduilla eläminen, ei asuintilaksi määriteltävää suojaa
2 Ensisuojissa yöpyvät	2.1 Ensisuoja	Vailla vakituista asuinpaikkaa, yömajoissa ja ensisuojoissa
3 Asumispalveluita käyttävät	3.1 Asuntola 3.2 Tilapäismajoitus 3.3 Tuettu tilapäinen asuminen	Majoitus tarkoitettu tilapäiseksi
4 Naisten turvakodeissa asuvat	4.1 Naisten turvakodit	Perheväkivallan vuoksi tilapäisesti turvakodeissa asuvat
5 Maahanmuuttajien majoituksessa	5.1 Vastaanottokeskus 5.2 Siirtotyöläisten asuminen	Vastaanottokeskuksissa tai tilapäismajoituksessa maahanmuuttajan asemansa vuoksi asuvat
6 Laitoksista vapautuvat	6.1 Rangaistuslaitos (vankilat) 6.2 Hoitolaitos 6.3 Lastenkoti	Vapautuessa ei asuntoa tiedossa Asunnon puutteen vuoksi laitoksessa viipyvät, sisältää päihdekuntoutuslaitokset, psykiatriset hoitolaitokset jne. Täysi-ikäistyessä ei asuntoa tiedossa
7 Pitkäaikaista tukea saavat asunnottomat	7.1 Hoitokoti ikääntyneille asunnottomille 7.2 Tuettu asuminen entisille asunnottomille	Pitkäaikainen tukiasuminen entisille asunnottomille
8 Epävarmoissa asuinolosuhteissa	8.1 Tilapäinen asuminen sukulaisten ja tuttavien luona 8.2 Ei laillista (ali)vuokralaisasemaa 8.3 Laiton maankäyttö	Asunnossa majoittuminen laittomasti ja/tai ilman vuokrasopimusta Maankäyttö ilman laillista oikeutta
9 Häätöuhan alla elävät	9.1 Lainmääräys pantu täytäntöön (vuokra-asunto) 9.2 Haltuun otettu (omistusasunto)	Häätömääräys pantu täytäntöön Kiinnityksenhaltijalla oikeus haltuunottoon
10 Väkivallan uhan alla elävät	10.1 Poliisille tehdyt ilmoitukset	Poliisin tarjoama turvapaikka perheväkivallan uhrien turvallisuuden takia
11 Tilapäisissä tai epätyypillisissä rakennuksissa asuvat	11.1 Asuntoauto, -vaunu tms 11.2 Epätyypillinen asuinrakennus 11.3 Tilapäiset rakenteet	Ei tarkoitettu vakituiseksi asunnoksi Hätävaraksi tehty suojajäsen, maja tai hökkeli Puolivakituiseksi rakennettu maja
12 Asumiskelvottomissa rakennuksissa majoittuvat	12.1 Asumiseen soveltumaton rakennus	Kansallisen lainsäädännön mukaan asuinkelvottomaksi luokiteltava rakennus
13 Äärimmäinen tilanahtaus	13.1 Korkein kansallinen tilanpuutteen muoto	Ei täytä lainsäädännön tai kansallisten standardien neliömääriä tai niihin sopimaton asunnon käyttötapa

